

Alguns apunts sobre cent PLECS D'HISTÒRIA LOCAL

Davant el centenar de números de PLECS publicats, l'actual director del suplement, Carles Santacana, repassa les dades més significatives de la seva història, des de la seva aparició el 1986 a la renovació formal dels últims anys (passant per iniciatives com la publicació de les guies d'història local), sota la direcció que encetà Joan Fuster, i continuà Jesús Mestre primer, i Pere Anguera després, directors que van imprimir el seu caràcter a cada etapa d'aquesta publicació. Sense oblidar, és clar, la tasca del consell de redacció a l'hora de marcar els continguts.

El número 100 de qualsevol publicació no és només una xifra rodona i bonica. És també un bon recordatori d'una trajectòria, que en el cas d'una revista bimestral permet parlar d'una perspectiva en el temps prou àmplia i dilatada. Com és ben sabut els PLECS D'HISTÒRIA LOCAL són una part indestriable del que ha significat el projecte de L'AVENÇ. Ho recordava fa poc Pedro Ruiz Torres en la conferència commemorativa dels 25 anys de L'AVENÇ al Saló de Sant Jordi de la Generalitat. I això és així precisament perquè l'impuls de la història local ha estat una peça important de la renovació historiogràfica que ha experimentat la nostra història en les tres darreres dècades.

Per això, ara, davant el centenar de números de PLECS, un observador de la nostra historiografia s'adona amb rapidesa de com aquesta revista ha estat, i esperem que continuï sent, un reflex força fidel de l'evolució de la nostra història local. I atenció, perquè ser-ne un reflex fidel vol dir tant esdevenir la mostra del millor que s'ha fet, com ser un espill de les insuficiències o dels dubtes, que segur que també n'hi ha hagut i n'hi ha.

EL CLIMA CULTURAL DE LA GÈNESI DE PLECS

Però anem al principi d'aquesta història. Els PLECS van néixer el febrer de 1986, quan L'AVENÇ el dirigia Joan Fuster Sobreper, que va esdevenir automàticament director del nou suplement. La proposta era una iniciativa conjunta de la revista mare i de la Diputació de Barcelona, que d'aquesta manera feia una important aportació a una necessitat del moment, en l'etapa d'eclosió d'equipaments i serveis culturals dels municipis, en una fase en què la democràcia municipal s'estava consolidant. I cal recordar que en aquella fase de recuperació democràtica la història i el patrimoni en un sentit més ampli podien esdevenir elements centrals de les polítiques culturals municipals.

Amb aquesta iniciativa L'AVENÇ feia un pas endavant, un salt qualitatiu, però això no significa que fos aleshores quan va començar a prestar atenció a la història local. Cal recordar l'article que en el segon número de la revista, el de maig de 1977, va fer Joaquim Nadal, titulat «Els problemes de la història local», que ben significativament apareixia en la secció Història i Societat.

Per acabar de situar l'etapa de la gènesi dels PLECS val la pena referir-se a l'evolució d'aleshores dels mateixos estudis d'història local. Dit de manera molt ràpida, amb la Transició es van mantenir estructures preexistents com les assemblees intercomarcals d'estudiosos, que a més van prendre segurament encara més empenta i difusió, de la mà de l'incansable Josep Iglésias. Però junt amb el manteniment d'estudiosos tradicionals més o menys aïllats i l'empenta de les assemblees, van aparèixer dues novetats en gran manera interrelacionades. D'una banda, l'evolució del món dels centres d'estudis locals i comarcals. En aquest cas, ens hem de referir a un procés de reviscolament que contempla al mateix temps la potenciació dels pocs que havien funcionat durant el franquisme i la reconversió d'alguns d'institucionalitzats, com l'Institut d'Estudis Ilerdencs, però sobretot el fenomen de creació de moltes entitats arreu del país, que en bona mesura van mobilitzar molts joves vinculats al territori, un nombre significatiu dels quals tenia formació universitària. Un fenomen paral·lel va ser precisament la consolidació d'aquest nombre creixent

de llicenciats en Història, que de fet van materialitzar la seva irrupció pública amb les I Jornades de Joves Historiadors, celebrades l'octubre de 1984 a Barcelona. Aquestes Jornades van organitzar les discussions en quatre ponències, una de les quals era precisament la que es referia al paper de la història local, presentada per Andreu Mayayo. I no s'ha d'oblidar tampoc que el manifest final de les Jornades posava l'accent en una doble voluntat: fer una història renovada, i poder viure de fer aquesta història. Per molts dels signants, la pràctica de la història local era un dels camins –no l'únic, lògicament– per assolir aquelles dues finalitats.

És obvi que sense aquest clima cultural i historiogràfic els PLECS haurien pogut néixer igualment, però no haurien tingut les condicions favorables que en garantissin la continuïtat. En editar-se el primer número, el febrer de 1986, l'editorial de L'AVENÇ recordava que la revista s'havia interessat sempre per aquesta forma d'aproximació històrica, que ara estava plantejant la superació de l'estèril debat «que pretén enfrontar la història local amb la història general». I assenyalava també un fet molt rellevant, en considerar la feina d'aquesta nova generació de joves historiadors «en una dimensió que depassa el camp purament científic per esdevenir una autèntica experiència de cultura democràtica». Per això, el que es feia aleshores era donar un cos específic a una forma de fer història que no apareixia del no-res. Sota la direcció de Joan Fuster Sobrepera, el primer consell de redacció estava format per Joaquim Albareda, Jordi Andreu, Joan Camós, Andreu Mayayo, Xavier Pedrals, Jordi Romeu, Antoni Simon i Lina Ubero. Eren joves, amb una mitjana d'edat d'uns trenta anys, i representaven procedències geogràfiques ben diverses, de la mateixa Barcelona a la Conca de Barberà, el Baix Camp, Osona, l'Hospitalet o Girona. I també eren llicenciats universitaris, alguns dels quals tendrien al treball en el món

del patrimoni i els arxius, d'altres cap a l'ensenyament secundari o universitari. Eren, per tant, representants ben definits de la nova història local que va esdevenir la "marca" de referència dels PLECS.

L'editorial del primer número remarcava amb claredat uns propòsits amplis però precisos: «facilitar la comunicació entre els investigadors de tota Catalunya, estimular la coordinació d'aquells qui treballen camps comuns, afavorir la difusió de les diverses experiències que els Centres i altres institucions tirin endavant dins de les seves comunitats, i per descomptat, donar a conèixer a nivell nacional aquells treballs i experiències més notables». Comunicar, coordinar, difondre, donar a conèixer. Tot suggereix un marc previ molt fragmentat i amb un pes excessiu de l'aïllament, que és el que es pretenia posar en comú. I no es tractava només de vincular autors i públic, sinó d'una feina d'interrelació entre els joves historiadors, que en molts casos es desconexien entre ells. Per això des de bon començament la relació entre els PLECS i els àmbits més dinàmics de la cultura local i comarcal ha estat força especial. I en aquest sentit cal considerar que la dinàmica engegada aleshores va tenir uns enormes efectes multiplicadors, ja que si bé és veritat que l'empenta d'aquesta nova història local va ser decisiva per a l'aparició de la revista, també és cert que la publicació va servir d'eix aglutinant de tot un

sector d'historiadors, i que molt probablement algunes iniciatives col·lectives posteriors no es podrien entendre sense els contactes facilitats prèviament per la revista. Una última característica important que es posava de manifest en aquell primer número era la consciència d'un projecte de nova història local que, tanmateix, no desconeixia uns precedents dels quals era força crítica. Xavier Pedrals va escriure en aquell número l'article «Els estudis d'àmbit local i comarcal a Catalunya», on feia un repàs a la tradició d'uns estudis nascuts en el món eclesiàstic o en l'excursionisme, per posar dos exemples, i que havien anat evolucionat en paral·lel als canvis de la historiografia. Era en aquest context que la nova proposta prenia tot el seu sentit, reivindicant una història científica i rigorosa, però aprofitant el que es podia utilitzar de la vella història erudita.

ELS PRIMERS ANYS

La revista dels primers anys tenia un model en què apareixien diversos articles d'investigació, i es donava força importància a les ressenyes de llibres o exposicions, junt amb un noticiari d'activitats i la tria de novetats editorials. Plantejava, per tant, la divulgació de les recerques, però també els serveis a uns lectors que podien començar a disposar des d'aleshores d'informacions d'un món tan dispers com el de la cultura local. Pel que fa a les recerques els temes que van anar

El Congressos Internacionals d'Història Local de Catalunya van ser una de les iniciatives endegades des dels PLECS d'HISTÒRIA LOCAL, ja des del 1991. A dalt, portades de les actes dels primers congressos.

apareixent eren molt diversos, atenent a un plantejament que de fet era miscel·lani. Tot i així, el primer any de vida de la publicació va coincidir amb el cinquantenari de la Guerra Civil de 1936-1939, i els articles dedicats a aquest tema van ser nombrosos, així com l'atenció en les ressenyes de llibres. Al marge dels articles, però, és molt significativa el seguiment dels editorials publicats, que mostren la vinculació entre la revista i temàtiques que apareixien en aquells moments com a novetats. Vegeu en aquest sentit les referències, per exemple, a l'arqueologia urbana o l'arqueologia industrial, o fins i tot a les fonts orals. Però també cal destacar l'interès demostrat des d'aleshores per les formes de l'ensenyament de la història i el paper que hi podien tenir les experiències locals, palès ja en l'editorial del número 6, titulat «La història a l'escola».

«Les guies d'història local oferien recursos i informacions sobre arxius, museus, biblioteques i centres d'estudis dels municipis i les comarques catalanes»

També en aquests primers números va aparèixer una preocupació que esdevindria recurrent: l'atenció a la cohesió orgànica i associativa dels investigadors. Així l'editorial del segon número (abril 1986) es dedicava precisament a «El futur dels centres d'estudi», i el del número tretze (febrer 1988) es titulava significativament «Per la Federació de Centres d'Estudis Locals». Aquesta línia continuaria en el futur, seguint amb força atenció el primer congrés de centres d'estudis, amb número monogràfic (27, juny 1990), i el procés de constitució de la Coordi-

nadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana (32, abril 1991), al qual es va dedicar fins i tot un editorial quan va culminar, al número 40 (juliol-agost 1992).

FEINES D'INFRAESTRUCTURA: LES GUIES D'HISTÒRIA LOCAL

L'abril de 1988 Joan Fuster va deixar la direcció de L'AVENÇ i dels PLECS. El nou director de les dues publicacions va ser Jesús Mestre i Campi, que va comptar amb el consell de redacció inicial, al qual s'afegirien el 1987 Xavier Dupré, Ferran Ibàñez, Miquel Gutiérrez i Jordi Cortadella, aquest darrer com a coordinador. Mercè Renom també es va afegir al consell.

El nou equip va tornar a posar sobre la taula la interrelació entre els PLECS i el món de la història local. L'editorial del número 16 (agost 1988) es titulava «Els PLECS i la història local», i explicava que l'aparició arreu de moltes revistes promogudes per museus, arxius i centres d'estudis podia fer replantejar algun dels objectius inicials de la publicació, ja que la difusió del resultat de les recerques es podia canalitzar en bona mesura a través d'aquests nous instruments. Es va optar per reduir la dedicació a aquest aspecte, de manera que va disminuir la publicació d'articles descriptius. En canvi, s'accentuava l'èmfasi en els articles informatius de les múltiples iniciatives que sorgien, i el paper de coordinació i eix del debat metodològic, uns aspectes més desatesos per les publicacions locals.

Una de les formes de concretar aquesta matisació en la línia inicial va ser l'edició de les Guies d'història local, que van esdevenir un instrument d'ajut i interrelació entre els investigadors i els centres d'estudis. Aquestes guies es van anunciar en l'editorial del número 17 (octubre 1988) i volien oferir recursos i informacions sobre arxius, museus, biblioteques i centres d'estudis dels municipis i les comarques catalanes. En forma de fitxes breus es donava compte d'activitats regulars, publicacions i dades d'interès,

facilitant sempre la forma de contactar-hi. Pot semblar vist des d'ara, a l'era Internet, una feina molt "primitiva". Sens dubte que ho era, però al mateix temps va ser utilíssima com un element d'infraestructura cultural. Les guies es van començar a publicar en el número 17 (octubre 1988) amb la dedicada a la comarca del Berguedà, a la qual va seguir una sèrie prou àmplia.

Tot i que la majoria de números eren encara miscel·lanis, en força casos l'edició d'una Guia d'història local acabava generant un dossier sobre la localitat o comarca objecte de les fitxes, acompanyada d'articles sobre aspectes rellevants del territori estudiat. Al marge d'aquesta dinàmica, el primer dossier monogràfic va ser el dedicat a la història local al País Valencià, que havia aparegut al número 12 (desembre 1987) coordinat per Agustí Colomines. Era també la primera vegada que es tractava amb força un territori de fora del Principat. Però no seria l'últim. El número 21 (juliol-agost 1989), per exemple, es va dedicar a Andorra, i després els exemples es multiplicarien. El projecte de les Guies es va perllongar fins al 1993. L'octubre de 1995, se'n va proposar un de nou, batejat com a «Itineraris d'història local», que volia compaginar història i patrimoni, en una línia que després s'ha popularitzat força. Tanmateix, la proposta no va reeixir, i els Itineraris no van poder emular l'èxit i la continuïtat de les Guies.

D'altra banda, un dels propòsits expressats el 1986 i refermat el 1988 era la contribució als debats metodològics i les discussions historiogràfiques. Els PLECS s'hi van dedicar des de bon començament de dues maneres. De primer, implicant-se en l'organització dels congressos internacionals d'història local de L'AVENÇ, des de la primera edició de 1991. En un altre sentit, donant àmplia cobertura informativa no només als congressos propis, sinó també als celebrats a València -molt especialment el titulat «L'espai viscut» (1988)-, als organitzats per la

Coordinadora de Centres d'Estudis o als d'història de Barcelona.

UNA NOVA ETAPA

Jesús Mestre va marcar de manera decidida i eficaç l'evolució dels PLECS durant gairebé deu anys, de 1988 fins a finals de 1997. En el número de juliol-agost d'aquest any va anunciar que abandonava la direcció de la revista i el va substituir l'historiador reusenc Pere Anguera, que va dotar-se d'un nou consell de redacció, format per Joseba Agirrezkuenaga, Ramon Arnabat, Jordi Canal, Jesús Millan, Conxita Mir i Pedro Rújula. A banda de l'opció concreta feta per Anguera, el pas del temps havia afavorit una evolució evident. Ara pràcticament tots els membres del consell eren professors universitaris, de manera que aquella antiga idea d'oposar món acadèmic i història local quedava clarament desautoritzada amb la mateixa composició del consell de redacció d'una revista especialitzada precisament en història local. En el número d'octubre Anguera definia la seva línia d'actuació, que va aportar dues novetats. Si fins aleshores

la major part de números tenien un contingut miscel·lani, a partir d'aquell moment la voluntat era presentar dossiers temàtics, emulant d'alguna manera una opció tradicional de L'AVENÇ. Al mateix temps, també es va fer l'opció de presentar en alguns d'aquests dossiers l'estat de la historiografia local espanyola. Fruit d'aquesta opció van aparèixer dossiers sobre la historiografia aragonesa (74), del País Basc (78), de Cantàbria (80), de les Illes Balears (85) i de Castella-Lleó (90). Pel que fa als dossiers temàtics cal remarcar el dedicat a «Bibliografia comarcal» (73), en què s'exposaven els avenços del projecte de bases de dades bibliogràfiques locals que havia iniciat anys enrere el Servei d'Història Local de la UAB i al qual s'havien afegit alguns centres d'estudis. I també, en una línia més tradicional, es publicarien dossiers dedicats a divulgar jornades i congressos d'història local, com «El franquisme, la història recuperada» (76), que donava compte del II Congrés de la Coordinadora de Centres d'Estudi, celebrat a Palma. Precisament la problemàtica dels centres i

instituts d'estudi va ser l'objecte d'un dossier monogràfic (81), seguint l'atenció preferent que els PLECS han donat sempre als centres locals. La diversitat temàtica ha estat molt àmplia, i només citar els títols d'alguns dossiers és prou indicatiu: «Toponímia i Història» (75), «L'estat centralista en la societat valenciana del segle XIX» (79), «Cooperativisme i educació» (84), «L'evolució de l'espai al sud valencià de l'època romana al món islàmic» (83). La direcció de Pere Anguera es va perllongar fins al juliol del 2000, quan va fer-se càrrec de la revista qui signa aquestes ratlles, acompanyat pels nous membres del consell Josep Casanovas, Antoni Galvà, Joaquim M. Puigvert, Flocel Sabaté, Sebastià Serra i Gemma Tribó, tots ells docents a diverses universitats del país, de Lleida a Tarragona-Reus passant per Girona, Vic, Barcelona i Palma. Lògicament, no sóc la persona adequada per parlar d'aquesta darrera etapa, que d'altra banda ha mantingut molts elements de continuïtat. En qualsevol cas, crec que vistos des de l'any 2002, i amb motiu d'aquest número 100, els PLECS continuen sent un punt de referència tant pels historiadors que treballen fonamentalment en el medi local, com pels que no en fan recerca però necessiten conèixer què s'hi fa i què es publica. Segur que hi ha menys novetats espectaculars que en l'etapa inicial, en què la revista va veure com començaven moltes iniciatives que s'han consolidat. És segurament el moment d'una certa normalització de la història local, amb una gran fluïdesa de relacions amb el conjunt de la historiografia. Per això ben segur que d'aquí a uns anys serà necessari i possible que algú analitzi de manera profunda i seriosa les propostes que han anat apareixent a la revista. Segur que serà una bona radiografia del que ha estat una part de la historiografia catalana.

Carles Santacana
Director dels PLECS D'HISTÒRIA LOCAL

GUIES D'HISTÒRIA LOCAL PUBLICADES

El Berguedà	(octubre 1988)
L'Hospitalet	(desembre 1988)
Conca de Barberà	(febrer 1989)
Andorra	(juny 1989)
Osona	(setembre 1989)
Garrotxa	(octubre 1989)
Bages	(febrer 1990)
Anoia	(abril 1990)
Pallars	(juliol-agost 1990)
Alt Camp	(octubre 1990)
Baix Ebre	(desembre 1990)
La Selva	(febrer 1991)
Montsià	(octubre 1991)
Tarragonès	(desembre 1991)
Ribera d'Ebre	(abril 1992)
Alt Empordà	(juliol-agost 1992)
Baix Empordà	(octubre 1992)
Cerdanya	(abril 1993)
Vallès Occidental	(juliol-agost 1993)